

Lezing aan de hand van vier stellingen, Tumultdebat 'Jong in Europa', Utrecht

Henk Vinken, 29-sep-2006

1. Vooral in Nederland is de wereld kleiner geworden: juist Nederlanders zijn dorpelingen geworden

D&h, laat ik beginnen met het idee dat de wereld steeds kleiner is geworden, toch de eerste zin in de uitnodiging voor dit debat. Waar hebben we het dan eigenlijk over? Meestal denken we aan het al wat versleten begrip 'global village': we leven in een global village waarin obstakels van tijd en plaats geslecht zijn vooral omdat via slimme media iedereen met iedereen in contact staat. De wereld is een dorp geworden waarvan je elke uithoek kan leren kennen. Het idee van de global village werd in 1948 gelanceerd en kreeg wereldfaam eind jaren vijftig via communicatiegoeroe Marshal McLuhan. We zijn alleen wat in de war als we denken dat het begrip bruikbaar is voor de tegenwoordige tijd. McLuhan en zijn voorgangers dachten aan elektronische MASSAmedia die vooral op de zintuigen spraak en gehoor inspelen. De telefoon was een van McLuhans voorbeelden van dit type media, zogenaamde 'cool' media – cool niet in de zin van erg trendy, maar in de zin van media die zelf weinig informatie bevatten, die mensen om participatie vragen, waar mensen zich in kunnen verliezen, hen het idee geven ergens anders te zijn dan ze werkelijk zijn en in contact te kunnen staan met de hele wereld. Met als gevolg het werelddorp. Hete media (een boek, b.v.) bevatten zelf heel veel, vooral tekstuele en visuele informatie en doen een beroep op een enkel zintuig, vragen weinig participatie en isoleren mensen juist, aldus mijn lezing van McLuhan (er zijn bibliotheken vol geschreven over wat deze aforist nu bedoelde).

U voelt de utopie zich al aankondigen: hoe meer van die mooie coole media, des te fijner de mensen met elkaar in contact komen, zich verenigen in allerhande 'tribes' en vrede op aarde. We laten dit maar even aan de dromers – McLuhanites genaamd – over. Het punt is dat tegenwoordige media – het Web, Internet, virtual reality, interactieve televisie, Podcasting, weblogs, de 'anyone can edit'-encyclopediën, mobiele telefoontjes waarvoor je een cursus moet doen om te weten hoe je er mee kan bellen, etc. – het onderscheid hot en cool overbodig hebben gemaakt, minstens omdat ze beide tegelijk kunnen zijn, en tot participatie en tot isolement uitnodigen. En, en dat is belangrijker, ze zijn niet langer MASSAmedia maar sterk geïndividualiseerde media geworden. Simpel voorbeeld: we kijken niet meer allemaal tegelijk naar Swiebertje of 1-vd-8, als u nog weet wat dat voor programma is, maar houden ons via deze media in toenemende mate ieder voor zich bezig met onze eigen hobby en met ons eigen netwerk.

Laten we overigens het democratische en open source karakter van de nieuwe media even niet overdrijven: de media waarin ieder zijn eigen uitgever, nieuwslezer en activist is, al doende op gelijke voet concurrerend met de oude media, de machtigen der aarde benauwde nachten bezorgend. Uit Amerikaans webtracking research bleek dat 80% van de mensen op Internet via-via vanzelf bij sites van de grote namen uit de echte wereld terechtkwam, zoals CNN, FoxNews, etc., niet bij de website van b.v. radicale antiglobalisten in Minnesota. En van de vrede op aarde is ondertussen ook al niet veel terecht gekomen. We bereiken dus juist niet de hele wereld, als ik mijn eigen punt mag samenvatten, maar steeds meer of ons eigen clubje soortgenoten of interpretaties van de werkelijkheid van een steeds kleiner wordend groepje mediagiganten.

Nu ben ik geen pessimist. De nieuwe media bieden prachtige kansen. Wel moeten we ons realiseren dat die media een sterk beroep doen op de vermogens van mensen. Willen deze

media leiden tot contact met anderen, tot participatie in kringen buiten het eigen kringetje, wellicht niet tot vrede op aarde, maar tot meer integratie in plaats van segregatie, dan moeten mensen op de eerste plaats het reële vermogen hebben om te netwerken in de niet-virtuele wereld, in meatspace in plaats van cyberspace. Ik laat de ook reële issues van kennis en geld hier even liggen. Het is ook geen verrassing dat mensen die al een behoorlijk groot en divers netwerk hebben, ook degenen zijn die in cyberspace het meest actief zijn, ten minste in die vormen die leiden tot nieuwe contacten, nieuwe leermomenten en nieuwe initiatieven. Het zichzelf dood GAMEnde Chinese meisje dat in het laatste SCP-jaarboek ICT en Samenleving over De Digitale Generatie genoemd wordt, was niet geestelijk in de war – een analyse die ons wel zo makkelijk van alle blaam bevrijdt – maar leed waarschijnlijk ook al in meatspace een geïsoleerd bestaan. Ja, de wereld wordt kleiner: voor diegenen die al het vermogen hebben om de wereld te leren kennen komt de global village in beeld, voor diegenen die dat niet hebben betekenen de nieuwe media een verder isolement.

Even kort nog het volgende rondom het idee dat de wereld kleiner wordt. De Britse cultuursocioloog Mike Featherstone heeft ons al 15 jaar geleden gewezen op de ‘paradox of globalization’. Juist doordat er op de golven van globalisering meer grensoverschrijdende transacties zijn, niet alleen wat media of producten betreft, maar ook in termen van organisatiemethoden, symbolen en zelfs waarden, juist dan is er een zoektocht op gang gekomen naar wat het eigene nu is, hetgeen wat wij b.v. in NL delen, wat ons tot NL’ers maakt, wat ons identiteit is, wat onze canon van Grote Mannen en Grote Boeken, hoe mooi het Limburgs toch eigenlijk is, of we niet ook een behoefte hebben aan een Brabants volkslied net als de Limburgers al hebben, wat de Utrechtse peperkoek zo veel lekker maakt dan de Bunnikse, of nu wel of niet zonder Friesland zouden kunnen en dus of we de Friese separatisten niet gewoon hun gang moeten laten gaan, dat natuurlijk het Amelandse volksdansen heeeeel anders is dan het Vlielandse. Ook: of we nieuwkomers, wat zeg ik, gelijk ook maar de oudkomers niet iets van onze mooie vaderlandse identiteit bij moeten brengen of liever hen daar over moeten toetsen. Ook in die zin is de wereld kleiner geworden wat me verleid heeft tot de stelling dat juist in Nederland de wereld kleiner is geworden, juist Nederlanders dorpingen zijn geworden. Ik praat daar graag met u over na. Nu eerst even het volgende punt op de uitnodiging voor dit debat.

2. Het idee van toegenomen opties is voor velen frustrerend en misleidend idee: de zogenaamde ‘quarter life crisis’ is een welvaartsziekte, een speeltje van de beter gesitueerden

De keuzemogelijkheden van jongeren nemen per seconde toe, aldus de uitnodiging. Het is wat hijgerig gesteld, maar het punt is duidelijk. Ik mocht een aantal artikelen schrijven waarin ook ik verdedig dat de levenslopen van jongeren sterk veranderd zijn, ten minste op het niveau van denkbeelden over de ideale levensloop. Liever dan over de generatie die kampt met een quarter life crisis – de crisis die na het 25^e levensjaar intreedt als jongeren uitgeput van alle keuzes en kansen die ze hebben, zich de vraag stellen: wat is er nog, wat kan ik nog voor iets leuks, vervullends gaan doen; iets wat tot voor kort pas voorkwam bij 45-jarigen – ik ben 43 dus nog even aanzien – heb ik het over de Idols Generatie, een generatie die zonder ervaring – let op: ervaring is het sleutelwoord – vindt dat ze het grootste recht op erkenning van hun ongeëvenaarde talenten hebben. Nauwelijks geoefend, staan ze op het podium, doen iets wat ze zelf een dansje en een mooi liedje vinden, en zijn met hun moeders in staat de jury om te brengen als die hun geweldige prestatie niet als zodanig beoordeelt.

Simpel, in dichotome termen gesteld: mensen in het moderne, laatindustriële tijdperk leerden door participatie (door te gaan werken, kinderen te krijgen, zangles te nemen) stap voor stap welke volgende stappen te projecteren en te zetten zijn en wat de weg zelf is die ze af aan het leggen zijn. De biografie ontvouwde zich als het ware vanzelf, werd langzaam maar zeker voor hun ogen zichtbaar en maakte hen duidelijk welke keuzes ze gemaakt hadden en vergaten hadden te maken. Zo werd duidelijk wat het is dat ze van het leven wilden (en wat ze liever hiervan gehad hadden) en wat hun eigen sterke en zwakke kanten zijn, ofwel wat hun individualiteit is (had kunnen zijn).

In de laatmoderne, post-Fordistische tijden ligt de focus, zoals gezegd, op het eerst ontdekken van deze zwakke en sterke kanten en op pogingen om te voorspellen wat de consequenties van eventuele opties voor deelname zijn, waarbij deelname eerder als een tijdelijke uitdaging wordt gedefinieerd, waarbij andere vormen van deelname aan nu nog niet voor te stellen toekomsten nog mogelijk blijven. Voor de keuze gemaakt wordt en zonder dat er ervaring is (een begrip dat uiteraard op zichzelf aan betekenis verliest), staat (voorlopig) vast wie men is en wil worden, een zingende Idol bij voorbeeld, dan volgen een aantal pogingen om te peilen of er een keuze in een bepaalde richting gemaakt kan worden, een keuze die even gemakkelijk weer ingeruild kan worden voor iets anders als het even tegenzit en het grote talent niet gelijk door anderen ontdekt wordt. Alles kan altijd nog. Twijfel over de eigen individualiteit, over de machtig mooi bij de eigen kern aansluitende drijfveren, is het laatste punt op de agenda. Een nieuw plan, de koers verleggen, en weer eens wat anders uitproberen dat aansluit bij wie men wil zijn en worden is het eerste punt op de agenda.

U voelt het waarschijnlijk al weer aan: dit levensloopmodel, ook wel de reflexieve biografie genoemd, hangt boven de markt als een ideaal waaraan je – ook al heb je de capaciteiten, vermogens, het sociale, economische en culturele kapitaal niet – je moet spiegelen. Je moet opties open houden, je niet binden, zorgen dat je altijd alles nog kan, niet die keuzes maken waar je niet meer op terug kan komen (kinderen krijgen!) en je moet wat je doet als een tijdelijke uitdaging zien, zeker niet als iets permanents, je het gevaar loopt erin te blijven hangen en dat je kan tekenen, d.w.z. de buitenwereld het idee geeft dat jij een vaste plek en identiteit hebt. U weet dat zo'n ideaal feitelijk slechts te leven is door de betergeëquipeerden, dat jongeren zonder die uitrusting gelovend in dat ideaal van de koude kermis thuis kunnen komen. Te lang keuzes uitgesteld hebben, op droomwegen gewandeld hebben, geen middelen hebben om weer eens een ander pad te proberen en dus niet meer aan de bak komen als ze geen hulp van buiten krijgen of gedegen opleiding afgemaakt hebben. Vandaar mijn stelling dat het idee van toegenomen opties een voor velen frustrerend en misleidend idee is en de zogenaamde 'quarter life crisis' een welvaartsziekte, een speeltje van de beter gesitueerden.

3. Het veelomarmde idee van fluïde identiteiten gaat samen met oppervlakkige meningkjes: het 'bevrijdt' mensen van serieuze betrokkenheid bij anderen en een publieke zaak

In het ideaal van de reflexieve biografie hebben de mensen fluïde identiteiten. Dat zijn geen waterige identiteiten maar door anderen kenbare beelden van hun zelf en van niet zozeer wie ze zijn (dat suggereert als iets vastigs), maar van wie willen worden, die in dit geval bovendien continu veranderbaar en herneembaar zijn. Dat is prachtig. Op papier. Ik zal niet opnieuw vervallen in de retoriek dat dit slechts voor weinigen is weggelegd, u begrijpt dat inmiddels al wel. Tuurlijk is tegenwoordig eens een dubbeltje niet per se meer altijd een dubbeltje, maar dat niet iedereen een kwartje kan worden dat is voor u, wijze jongeren, natuurlijk gesneden koek. Ik wil liever eens wijzen op een consequentie die we te makkelijk

over het hoofd zien. Het is weer niet positief, maar dat bent u van mij inmiddels gewend. Het wie je wil worden steeds willen kunnen hernemen en veranderen, betekent namelijk ook dat betrokkenheid en commitment – wat toch iets sterker klinkt – vervaagd tot iets wat je betoont omdat je dat zelf wel even leuk vindt. Toch even het positieve: als het meer en meer een persoonlijke keuze wordt, is betrokkenheid, commitment of ook zelfs loyaliteit op dat moment wellicht sterker dan als het iets is dat je uit traditie doet of doet omdat anderen dat zo graag van je willen. Dat erken ik bij deze. Maar het gaat mij om het momentane, het tijdelijke en zo het vluchtige en wellicht oppervlakkige dat we bij het omarmen van het idee van fluïde identiteiten als vanzelfsprekend aanvaardden. We verwachten dat men betrokken is – bij anderen, werk, een publieke zaak, etc. – omdat het voor dat moment entertaining is, fun, een leuke tijdverdrijf, een aardig spel dat je weer even van de straat houdt. We verwachten geen blijvende bevlogenheid, zeker al geen diepgang in kennis van zaken, investeringen in een ideologische worteling van een keuze of een jarenlange inzet voor iets. Een deel van u is beroepsjongeren – ik bedoel officieel vertegenwoordiger van de jongste generatie in formele gremia in NL en/of daarbuiten – en voor u gelden de lauwe vormen van betrokkenheid wellicht minder, maar de jongere in de straat weet volgens mij haarscherp dat er niets moeilijks meer van hem/haar verwacht wordt. Het is helemaal niet vreselijk om je onwetend voor te doen, je niet te interesseren voor iets, zomaar iets te zeggen wat in je opkomt omdat je dat nu eenmaal nu zo denkt (doet me denken aan politici die nu graag zeggen dat ze niet links of rechts buigen; wij weten dat dat is omdat anders het boter van hun hoofd valt). Het is goed genoeg om de mening van de dag te verkondigen, niet omdat je je verdiept hebt of het daar hardgrondig mee eens bent, maar omdat het wel leuk is hoe het gezegd werd, het mooi verpakt was, het wel entertaining is om dat ook te vinden. En de maatschappelijke, politieke en religieuze organisaties reageren en masse. Kom bij het Rode Kruis, dan maak je nog eens wat mee. Doe aan Politiek en kom met Wouter Bos kletsen op Ons Dansfeest. Help mee de buurt opleuken. Betuig je christenzijn in het massa-evenement X, Y of Z. Zorg dat je het hebt meegemaakt. Ik weet niet of de twee Eindhovense jongens cq jihad-aspiranten die in mei 2002 in Kashmir overleden geronseld waren op de dan-maak-je-nog-eens-wat-mee-noemer, maar het zou me niet verbazen als het in hun hoofden een rol speelden. Vandaar mijn stelling: Het veelomarmde idee van fluïde identiteiten gaat samen met oppervlakkige meningkjes: het ‘bevrijdt’ mensen van serieuze betrokkenheid bij anderen en een publieke zaak.

4. De lantaarnpalen kunnen niet branden van leuke vormen van politieke betrokkenheid: het gevolg is dat oude generaties en beroepsjongeren onze bestuurders blijven/worden

Met de laatste stelling sluit ik af. LEES. En dat is niet fris voor de representativiteit en responsiviteit van onze vertegenwoordiging op de plekken en momenten die er voor onze toekomst toe doen. U bent gewaarschuwd.

Dank u voor uw aandacht.